

need to introduce mobility, lifelong learning tools, and create conditions for the integration of transversal competencies into the process of professional training. The main conclusions confirm that innovative approaches to the organisation of non-formal education can ensure the quality development of Ukraine's educational system and increase its relevance to modern socio-economic challenges.

Key words: *transversal competences, non-formal education, lifelong learning, European practices, professional development, educational innovations*

УДК 378.22.637.016:78

Ольга Єременко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-9328-1726

DOI 10.24139/2312-5993/2024.06/186-194

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА: ТЕОРЕТИЧНІ ДИСКУРСИ

Актуалізовано проблему підготовки фахівців музичного мистецтва. Розглянуто поняття «освіта» крізь призму його неоднозначності й інтегративного характеру. Аргументовано зміст освіти як упорядкованої, цілісної сукупності елементів і процесів, які утворюють освітню систему. Освіта як процес і результат формування якостей особистості засобами навчання й виховання відповідно до норм духовної культури та цінностей суспільства. Констатовано, що метою мистецької освіти визначено подолання художньої однобічності сприйняття і розуміння образного змісту художніх творів. Закцентовано увагу на тому, що одним із дійових шляхів розвитку культуросвітоглядних аспектів мистецької освіти є взаємообумовленість філософії й досліджуваного феномену. Фундаментальне значення такої взаємодії полягає у тому, що зіставляючи різні концепції освіти, з'ясовуючи основи кожної з них і піддаючи їх критичному аналізу, філософія освіти знаходить загальні основи освітньої системи й педагогічної думки, які можуть слугувати підґрунтям для консенсусу різних позицій.

Ключові слова: *освіта, мистецька освіта, філософія освіти, підготовка фахівців музичного мистецтва, концепція освіти, функції мистецької освіти, професійний розвиток, інноваційна діяльність.*

Постановка проблеми. Сучасні інноваційні зміни в українській освіті, зумовлені процесами глобалізації та розширенням міжнародних зв'язків, здійснюються через впровадження гуманістичних цінностей, збереження національних основ розвитку освіти, активізацію особистісно-соціальних підходів до навчального процесу та дотримання принципу культурної відповідності. Важливу роль у вирішенні цих завдань відіграє підготовка фахівців, які мають глибокі фундаментальні та спеціальні знання та здатні до самостійних і творчих дій. Це ставить перед нами необхідність розробки проблеми підготовки фахівців, що обумовлена необхідністю подолання суперечностей між інноваційними підходами до змісту та технологій

навчання у вищій освіті і недостатнім їх усвідомленням, а також браком світоглядного, наукового та методичного забезпечення.

Аналіз актуальних досліджень. Українська вища освіта досягла значних результатів у підготовці майбутніх фахівців для роботи в галузі музичного мистецтва (А. Козир, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Шульгіна та ін.). В. Андрущенко аналізує досвід системного дослідження освіти та педагогічної освіти як складних соціокультурних явищ, розглядаючи освіту як процес і результат цілеспрямованого формування культури індивіда. Він наголошує, що йдеться не стільки про культуру окремої особистості, скільки про культуру суб'єкта діяльності, яким може бути як індивід, так і соціальна група, або навіть все людство. Окрім того, науковець зазначає, що освіта, як частина соціальної системи, яка самоорганізується, самозберігається і саморозвивається, виступає проти стихійних механізмів культурної передачі досвіду, необхідного для відтворення суспільного життя (Гузій, 2004).

Як зазначає А. Козир, «дискусія щодо внутрішньої структури освіти є постійною та безперервною, однак часто не встигає за реальними соціокультурними змінами, які визначають функції освіти. Освіта охоплює виховання, навчання та розвиток, а саме: виховання як здатність керувати своїми потребами (включаючи широкий спектр інтересів), а також формування інтелігентності, толерантності, високого рівня внутрішньої волі та духовності; здатність обмірковувати виникаючі ситуації, сумніватися, робити висновки, самовизначатися, адаптуватися; розвиток як здобуття вмінь продукувати та виражати власні думки, обмінюватися ними з метою досягнення розуміння, діяти усвідомлено та мати високий рівень рефлексивних здібностей, що є інформаційною базою інтелекту» (Козир, 2008). Вважаємо важливим підкреслити, що одним із ефективних шляхів розвитку культуросвітоглядних аспектів освіти в цілому та здобуття новітніх знань у професійній діяльності, зокрема, є взаємозв'язок філософії та освіти. Її фундаментальне значення полягає в тому, що порівнюючи різні освітні концепції, аналізуючи основи кожної з них та піддаючи їх критичному розгляду, філософія освіти виявляє спільні принципи освітньої системи та педагогічної думки, які можуть стати основою для досягнення консенсусу різних точок зору (Лавріненко, 2009). Окрім того, філософія освіти формулює орієнтири для реорганізації освітньої системи, пропонуючи ціннісні основи для нових освітніх проектів і педагогічної думки.

Однак аналіз методологічної та методичної літератури з обраної теми, а також вивчення практичного досвіду організації освітнього процесу показує, що в багатьох значущих досягненнях педагогічної науки, як теоретичних, так і прикладних, залишаються недооціненими проблеми комплексного дослідження теоретико-методологічних засад визначення пріоритетів розвитку мистецької освіти (Мешанінов, 2005). Такий підхід спричиняє доцільність актуалізації теми даної статті.

Мета статті – розглянути теоретичні позиції щодо з'ясування особливостей розвитку мистецької освіти на сучасному етапі.

Методи дослідження. Задля вирішення поставлених завдань було використано такі методи як: теоретичний аналіз та узагальнення першоджерел для з'ясування дослідженості обраної проблеми, систематизація, прогнозування та класифікація з метою висвітлення основних позицій даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Наукові дослідження в області підготовки фахівців у сфері музичної освіти передбачають вивчення поняття «освіта» через призму його багатозначності та інтегративного характеру. У контексті розуміння «освіти» акцентується не стільки на обсязі знань, скільки на процесі їх поєднання з особистісними якостями та вміннями самостійно управляти своїм знаннєвим досвідом. Освіта має як формальний аспект, що полягає у духовній діяльності чи здатності, так і матеріальний, який охоплює зміст освіти. Окрім того, розглядається «освіта» в трьох вимірах: як процес засвоєння знань, умінь і навичок, досвіду пізнавальної та практичної діяльності, ціннісних орієнтацій та стосунків у рамках освітнього закладу чи через самоосвіту; як результат засвоєння цих знань і навичок; та як система освітніх програм і державних стандартів освіти (Рудницька, 2002).

У наведених трактуваннях поняття «освіта» виявляється тенденція розглядати освіту як процес засвоєння знаннєво-практичного досвіду, що сприяє її розумінню через організаційну сутність навчального процесу. Таке розуміння цього терміну потребує осмислення ідеї освіти як «культивування людини» та створення умов для її розвитку «в культурі».

У рамках нашого дослідження доцільно зазначити, що взаємозв'язок освіти і культури можна розглядати з різних точок зору:

- в контексті культурологічної парадигми педагогічної системи;
- у рамках формування полікультурної освіти;

- в умовах культурно-історичного типу освітньої системи (вищі навчальні заклади, школи);
- через аналіз навчальних дисциплін, орієнтованих на культурологічний аспект;
- через призму шляхів і засобів розвитку культури у суб'єктів освіти;
- з урахуванням образу культурної та освіченої особистості конкретної історичної епохи;
- через узагальнення, збереження та відродження культурно-освітніх традицій народу, етносу чи нації.

У цьому контексті В. Андрущенко визначає зміст освіти як «упорядковану, цілісну сукупність елементів і процесів, які формують освітню систему», виділяючи такі внутрішні функції освіти:

- педагогічно-творчу, що включає культурно-пізнавальні, культурно-оцінювальні та культурно-педагогічно-перетворюючі підфункції;
- транслювально-залучальну, що включає виробничо-технологічні та процесуально-організаційні підфункції;
- суб'єктно-відтворюючу, до якої належать підфункції самопізнання, самооцінки, збереження педагогічних традицій, генерація педагогічних інновацій і самоуправління (Андрущенко, 2005).

Розгляд змісту освіти через призму культурологічного підходу дозволяє сформулювати мету освітньої системи, яка полягає в гуманістичній, особистісно орієнтованій стратегії, спрямованій на розвиток і самореалізацію компетентностей людини. «Нещодавно основний зміст освіти трактувався як система наукових знань, умінь і навичок. Однак сьогодні зміст освіти включає всю вітчизняну та світову культуру (Олексюк, 2004). Іншими словами, це всі досягнення людства, які сприяють його прогресивному розвитку: передусім, це цінності людства, науково узагальнені та усвідомлені знання, а також уявлення, що базуються на загальному сприйнятті, почуттях, інтуїції, відображених у мистецтві, релігії, народних традиціях чи життєвому досвіді; здатність до творчості».

Такий підхід не лише охоплює «освіту» з точки зору розвитку, формування та реалізації внутрішніх потенціалів особистості, але й обов'язково включає розуміння її соціальних функцій у суспільстві, що сприяє зміцненню зв'язку як механізму збереження та передачі

соціально значущих культурних смислів від покоління до покоління (Рудницька, 2002).

На сучасному етапі освіта розглядається як процес і результат формування особистісних якостей через навчання та виховання, що відповідають нормам духовної культури та цінностям суспільства. Педагогіка, в свою чергу, є особливою галуззю знань про освіту, яка забезпечує відтворення людської культури в умовах зміни поколінь і спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей, смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, а також здатності взаємодіяти з художніми цінностями через активну творчу діяльність і вдосконалення почуттєвої культури. Метою мистецької освіти є подолання однобічного сприйняття та розуміння образного змісту художніх творів різних видів мистецтва (Падалка, 2008).

О. Отич, спираючись на основні положення цієї концепції, розглядає мистецьку освіту як процес і результат розвитку зазначених особистісних якостей через освоєння різних видів мистецтва, визначаючи професійний і загальнокультурний рівні її реалізації (Отич, 2009).

У контексті світоглядної, методологічної та культурологічної функцій філософії визначаються такі функції мистецької освіти:

- мотиваційно-виховна, яка спрямована на стимулювання особистості до самовизначення, формування життєвої позиції, світогляду та усвідомленого ставлення до себе і навколишнього світу;
- культурологічна, що фокусується на орієнтації навчального процесу на розвиток загальної та художньої культури учнів;
- пізнавальна, яка передбачає залучення особистості до цілісного, образного пізнання світу;
- комунікативна, що дає учням можливість для художнього багатостороннього спілкування;
- творчо-спонукальна, яка акцентує увагу на ролі естетичного задоволення в сприйнятті та створенні мистецтва;
- психологічна розрядка, що враховує релаксаційний і рекреаційний вплив мистецтва на особистість, що сприяє її розвитку (Падалка, 2008).

Безсумнівно, для забезпечення цивілізованого прогресу та існування будь-якої країни необхідна ефективно функціонуюча система вищої освіти. Сучасні заклади вищої освіти, орієнтовані на значні зміни в розвитку цивілізованого суспільства, активно працюють над вдосконаленням підготовки фахівців.

Для кращого розуміння сутності терміну «професійна підготовка» варто розглянути основні аспекти трактувань «професійного становлення» та «професійної підготовки». В. Орлов вважає, що професійна підготовка та професійне становлення – це два взаємозалежні процеси професійного розвитку спеціаліста. Перший процес, підготовка до професійної діяльності, забезпечує здобуття необхідних знань, умінь, навичок і практичного досвіду. Другий процес полягає в рефлексії цих знань та досвіду для самопізнання, ідентифікації та професійного самовдосконалення. Також професійне становлення спеціаліста є тривалим процесом, що починається з вибору професії і триває до перших років самостійної праці. У сфері мистецької освіти «ознакою професійного становлення фахівця є його здатність створювати умови для успішного вирішення завдань, а також вміння адаптувати існуючі умови до сучасних вимог, які визначаються метою, змістом навчально-виховного процесу та його власним баченням проблем художньо-естетичного виховання» (Орлов, 2003).

Підготовка майбутніх фахівців у галузі музичної педагогіки є невід'ємною частиною мистецької освіти в педагогічних університетах, яка базується на глибоких знаннях гуманітарних, природничих, соціальних, загальнопрофесійних дисциплін, а також предметах професійної спеціалізації, із впровадженням інноваційних підходів до моделювання, організації та вдосконалення навчального процесу (Козир, 2008).

У контексті системи мистецької освіти професійне становлення педагога-музиканта розглядається як безперервний процес зростання, інтеграції та реалізації професійно важливих якостей, здібностей, знань і навичок у педагогічно-практичній діяльності. Ключовим є й якісна трансформація внутрішнього світу вчителя, що веде до принципово нових змін у його стані та способі життя. Цей процес передбачає пошук детермінант (механізмів, факторів, умов) специфічного виду професійного розвитку – саморозвитку вчителя. Згідно з А. Козирем, розуміння професійного розвитку як саморозвитку вчителя вимагає всебічного вивчення особливостей об'єкта розвитку, передумов, джерел, структури цього об'єкта, а також рушійних сил, механізмів і умов цього процесу (Козир, 2008).

Ключовою характеристикою підготовки фахівців до інноваційної діяльності в умовах адаптації змісту освіти до актуальних завдань є високі вимоги до знань. Досягнення позитивних результатів навчання можливе за умови компетентно обґрунтованих і чітко сформульованих

освітньо-наукових програм, які мають бути орієнтовані на досягнення сучасних освітніх стандартів. Ці стандарти визначають ефективність навчально-методичної та науково-творчої діяльності фахівців у процесі розв'язання проблем дослідницького пошуку, розробки та впровадження нових педагогічних технологій у вищих навчальних закладах.

Важливо зазначити, що особливістю мистецько-педагогічних закладів є їхня багатофункціональність: вони одночасно виступають як культурно-освітні, мистецько-фахові та наукові центри. Ця унікальність дає їм змогу не лише передавати традиційні мистецько-естетичні цінності та забезпечувати їх відтворення, але й досліджувати процес їх формування у студентів, з огляду на специфіку майбутньої професійної діяльності (вокально-фахової, методико-педагогічної тощо). Наявність кафедр, які теоретично вивчають різні аспекти культури і мистецтва, а також кафедр предметної професійної спеціалізації, дозволяє цим закладам функціонувати як мистецько-освітньо-наукові центри. Крім того, метою музично-педагогічних закладів є розробка нових ідей, соціально значущих педагогічних проєктів та інтеграція мистецького досвіду регіону.

Отже, аналіз підготовки фахівців у вищих навчальних закладах свідчить, що метою професійної підготовки повинна стати орієнтація навчального процесу на формування готовності майбутнього фахівця до виконання соціальних функцій у системі мистецької освіти, що полягають у її вдосконаленні в умовах сучасних гуманітарно-інноваційних процесів (Шевнюк, 2003). На нинішньому етапі демократичних змін проблема модернізації освітньої системи вимагає вирішення цілої низки питань, пов'язаних із реалізацією змістово-організаційних заходів та їх теоретико-концептуальним супроводом.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, матеріали, представлені в цій публікації, підтверджують актуальність обраної теми, зокрема, теоретичного обґрунтування розвитку мистецької освіти на сучасному етапі. Теоретико-методологічний підхід до нових можливостей забезпечення освітнього процесу стає основою для подальшої розробки його організаційно-методичних напрямів. Таким чином, сучасний етап розвитку освітньої системи вимагає реалізації змістово-організаційних заходів та їх теоретико-концептуального супроводу.

Перспективи дослідження цієї проблеми включають вивчення таких аспектів, як визначення шляхів забезпечення конкуренто-

спроможних фахівців у процесі їх професійного становлення, специфіка формування мистецько-освітнього середовища та інші питання.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрущенко, В. П. (2005). Вища освіта у пост-Болонському просторі: спроба прогностичного аналізу. *Філософія освіти*, 2, 6-12 (Andrushchenko, V. P. (2005). Higher education in the post-Bologna area: an attempt at prognostic analysis. *Philosophy of education*, 2, 6-12).
- Гузій, Н. В. (2004). *Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова (Huzii, N. V. (2004). *Pedagogical professionalism: historical-methodological and theoretical aspects: monograph*. Kyiv: Drahomanov NPU).
- Єременко, О. В. (2009). *Підготовка магістрів музичного мистецтва: теорія і методика навчання: монографія*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова (Yeremenko, O. V. (2009). *Preparation of musical art masters: theory and teaching methods: monograph*. Kyiv: Drahomanov NPU).
- Зязюн, І. А. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реалії*. Київ: МАУП (Ziazium, I. A. (2000). *Pedagogy of goodness: ideals and realities*. Kyiv: MAUP).
- Козир, А. В. (2008). *Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: монографія*. К.: Вид-тво НПУ ім. М.П. Драгоманова (Kozyr, A. V. (2008). *Professional skill of music teachers: theory and practice of formation in the system of multi-level education: monograph*. K.: Publication of Drahomanov NPU).
- Лавріненко, О. А. (2009). *Історія педагогічної майстерності: навч. пос. для студ. пед. ВНЗ, аспірантів, вчителів*. К.: Богданова А. М. (Lavrinenko, O. A. (2009). *History of pedagogical skills: teaching manual for students of ped. universities, graduate students, teachers*. K.: Bohdanova A. M.).
- Мещанінов, О. П. (2005). *Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: монографія*. Миколаїв: Видавництво МДГУ імені П. Могили (Meshchaninov, O. P. (2005). *Modern models of university education development in Ukraine: monograph*. Mykolaiv: Publishing House of Mykolaiv State University named after P. Mohyla).
- Олексюк, О. М. (2004). *Педагогіка духовного потенціалу: сфера музичного мистецтва: навчальний посібник*. Київ: Знання України (Oleksiuk, O. M. (2004). *Pedagogy of spiritual potential: the sphere of musical art: a study guide*. Kyiv: Knowledge of Ukraine).
- Орлов, В. Ф. (2003). *Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: монографія*. Київ: Наукова думка (Orlov, V. F. (2003). *Professional formation of future teachers of art disciplines: theory and technology: monograph*. Kyiv: Scientific opinion).
- Отич, О. М. (2009). *Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання – теоретичний та методичний аспекти: монографія*. Чернівці: Зелена Буковина (Otych, O. M. (2009). *Art in the system of development of creative individuality of the future teacher of professional training – theoretical and methodological aspects: monograph*. Chernivtsi: Zelena Bukovyna).
- Падалка, Г. М. (2008). *Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін)*. К.: Освіта України (Padalka, H. M. (2008). *Art pedagogy (theory and teaching methods of art disciplines)*. K.: Education of Ukraine).

- Рудницька, О. П. (2002). *Педагогіка загальна та мистецька: навчальний посібник*. Київ: ТОВ «Інтерпроф» (Rudnytska, O. P. (2002). *General and artistic pedagogy: a study guide*. Kyiv: "Interprof" LLC.).
- Шевнюк, О. Л. (2003). *Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика: монографія*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова (Shevniuk, O. L. (2003). *Cultural education of the future teacher: theory and practice: monograph*. Kyiv: Department of Drahomanov NPU).
- Шинкарук, В. І. (ред.) (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрискос (Shynkaruk, V. A. (ed.) (2002). *Philosophical encyclopedic dictionary*. Kyiv: Abriskos).
- Шульгіна, В. Д. (2000). *Музична Україна: монографія*. К.: НМАУ (Shulhina, V. D. (2000). *Musical Ukraine: monograph*. K.: NMAU).

SUMMARY

Yeremenko Olha. Art education: theoretical discourses.

The problem of training specialists in musical art has been updated. The concept of "education" is considered through the prism of its ambiguity and integrative character. The content of education as an ordered, integral set of elements and processes that make up the educational system is argued. Education as a process and result of forming personality qualities by means of training and education in accordance with the norms of spiritual culture and values of society. It was established that the goal of art education is to overcome the artistic one-sidedness of perception and understanding of the figurative content of artistic works. Attention is focused on the fact that one of the effective ways of developing the cultural and worldview aspects of art education is the interdependence of philosophy and the phenomenon under study. The fundamental importance of such interaction is that by comparing different concepts of education, clarifying the foundations of each of them and subjecting them to critical analysis, the philosophy of education finds common foundations of the educational system and pedagogical thought, which can serve as a basis for the consensus of different positions.

In the context of art education system, professional development of a teacher-musician is considered as a continuous process of growth, integration and implementation of professionally important qualities, abilities, knowledge and skills in pedagogical and practical activities. A qualitative transformation of the teacher's inner world is also key, leading to fundamentally new changes in his condition and way of life. This process involves the search for determinants (mechanisms, factors, conditions) of a specific type of professional development – the teacher's self-development.

The key characteristic of training specialists for innovative activities in the context of adapting the content of education to current tasks is high knowledge requirements. Achieving positive learning results is possible under the condition of competently grounded and clearly formulated educational and scientific programs, which should be oriented towards the achievement of modern educational standards. These standards determine the effectiveness of educational-methodological and scientific-creative activities of specialists in the process of solving problems of research, development and implementation of new pedagogical technologies in higher education institutions.

Key words: education, art education, philosophy of education, training of musical art specialists, concept of education, functions of art education, professional development, innovative activity.